

ОТНОШЕНИЯ НА СИНОНИМИЯ В РАЗГОВОРНАТА РЕЧ

Терминологията по отношение на стила, наречен разговорна реч, не е уеднаквена. В тази работа се приема подходът на ВТУ "Кирил и Методий", който обобщава разговорните явления под термина книжовно-разговорна реч.

Всеки акт на общуване, т. е. минималната комуникативна единица, ограничена с паузи или смяна на партньора, е речево общуване в една или друга ситуация.

Терминът "ситуация" също допуска широки граници на своите дефиниции, формулирани в най-различни области. Според Кристъл (1) този термин обикновено се използва за екстралингвистичната обстановка, при която едно изказване се осъществява, като се уточняват понятия като брой на участниците, равнище на формалност, характер на извършващите се дейности и т. н.

Лингвистиката подчертава необходимостта да се изучава езикът в неговата ситуация (или контекст на ситуацията), така че да се получи пълна дефиниция на значението. От друга страна, се разглеждат два вида ситуации в процеса на общуване: 1. Ситуация, в която протича общуването, и 2. Ситуация, за която говорят събеседниците (2).

Вторият вид ситуация поражда изказването, условно тя се приема за тема и съпада със значението на термините "диктум" и "модус" на Бали (3). "Логичи и лингвисти често са намирали за необходимо да правят разлика в рамките на акта на изказване между репрезентативното съдържание, наречено диктум (отношението между предиката и подлога) и отношението на говорещия субект към това съдържание (модус или модалност)".

Предполага се, че в речевите ситуации говорещият предава такъв обем съдържание, който той намира за релевантен от гледна

точка на интересите на адресата към неговото изказване (4). Тези характеристики на разговорната реч обясняват по-категоричното влияние на принципа на икономия на езикови средства, от една страна, и на “излишество” на езикови средства – от друга. Елипсите и повторенията със своя широк диапазон от експресивно-смислови функции са типични явления, характеризиращи разговорната реч.

Наред с това се срещат и текстови синоними, произтичащи от отношенията на зависимост между ситуация и текст (изказване).

Известно е, че с частния въпрос се търси точно определен компонент от ситуацията, с общия въпрос се предлага една възможна ситуация, с изречение в изявително наклонение се представя една реална ситуация. Например при въпрос “Къде отиде Мария?” в отговора най-малко трябва да се имплицира място. При въпрос “Отиде ли Мария?” се очаква възможен потвърдителен или отрицателен отговор. По съдържание ли-въпросите са искане за потвърждаване или отричане на предположението на говорещия, затова се наричат и “да-не въпроси” (5). В разговорната реч имат честа употреба и т. нар. информативни отговори при “ли-въпроси” (6), които съдържат допълнителна информация, превишавайки необходимия отговор минимум (да, не):

– Отиде ли Мария?

– У Иван.

(– Много добре).

В първата реплика се представя една възможна ситуация, във втората реплика имплицитно се потвърждава тази ситуация и се изтъква конкретен компонент от ситуацията, т. е. общият въпрос се интерпретира като частен. В тези случаи се реализира текстова синонимия: “Отиде ли Мария?” = “Къде отиде Мария?”. Възможна е и трета реплика, в която получената реална ситуация (отиването на Мария у Иван) се конкретизира в модално-емоционален план, т. е. една възможна ситуация **отиването на Мария у Иван** (диктум) се конкретизира от двамата участници в разговорната реч. Получената обективна реалност може да се конкретизира и в модално-емоционален план. Смесовата страна на описаните отношения между подобни реплики може да се разглежда по следния начин:

диктумно събитие: Мария е отишла у Иван

модална интерпретация на диктумното събитие: Добре е, че Мария е отишла у Иван.

При частния въпрос и при общия въпрос диктумното събитие се конкретизира от двамата участници в речевия акт.

Среща се и друг тип текстова синонимия, при която диктумното събитие се конкретизира само от единия участник в речевия акт.

Например в диалога:

А: – Срещнах Яна.

Б: – Не я познавам. = Коя е тя?

А: – Ще те запозная с нея. = Ще видиш коя е по-късно.

Репликата на втория участник (Б) в комуникацията се възприема от първия участник (А) като непряко искане на информация, но ситуацията подсказва на (А), че репликата “не я познавам” би трябвало да бъде “коя е тя”, защото той не се е съобразил кое е известно на събеседника му. Налага се изясняване на компоненти от ситуацията. Третата реплика може да бъде както отговор на въпрос, така и реакция на повествователно изречение, с което също се съобщава липса на информация.

Тук се конкретизират две диктумни събития: **срещата с Яна и запознанството с Яна**, но само от единия участник в речевия акт, тъй като вторият участник съобщава за липса на информация.

Разгледаните текстови синоними в разговорната реч произтичат от отношенията на зависимост между ситуация и изказване.

В разговорната реч като езиков феномен с качество на най-съвременен вариант на езика се забелязва повторемост на тези отношения на текстова синонимия.

ЛИТЕРАТУРА

1. Crystal, D. A. A first dictionary of linguistics and phonetics. 1985.
2. Горсуева, И. Интонация смисъл. М., 1979.
3. Bally, Ch. Linguistique générale et linguistique Française. Berne, 1944.
4. Грайс. Цит. по Гордън и Лейкоф. Постулати речевого общения. // Новое в зарубежной лингвистике. В. XVI, 1985.
5. Пенчев, Й. Български синтаксис. Управление и свързване. Пловдив, 1993.
6. Мильева, Д. Информативни отговори при “ли-въпроси”. // Научни трудове на ПУ “Паисий Хилендарски”, 1997.